

Kirja-arvio

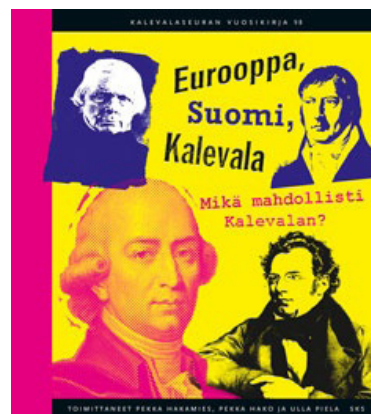
Kiinnostava läpileikkaus Kalevalan ja runolaulun konteksteista

Piela, Ulla, Hakamies, Pekka ja Hako, Pekka (toim.) 2019. *Eurooppa, Suomi, Kalevala. Mikä mahdollisti Kalevalan?* Kalevalaseuran vuosikirja 98. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 362 sivua.

Aila Mustamo

Kalevalaseuran vuosikirja *Eurooppa, Suomi, Kalevala* valaisee monesta suunnasta *Kalevalan* ja Elias Lönnrotin aatteellista ja kulttuurista kontekstia. Kirja koostuu artikkeleista, jotka on jaoteltu neljään lukuun. Se päivittää lukijan tietämyksen *Kalevalan* ja kansanperinteen keruun aatehistoriallisesta taustasta uusimman tutkimuksen perusteella.

Kirjassa edetään yleisestä kohti erityistä. Ensimmäisen osion artikkeleissa pohditaan laajasti Lönnrotin ajatteluun sekä *Kalevalan* kokoamiseen ja vastaanottoon vaikuttaneita eurooppalaisia aatteita. Toisessa osiossa paneudutaan tarkemmin kansanrunouden ja runolaulun kulttuuriseen kontekstiin. Lopuksi lukija pääsee perehtymään valikoitujen kirjeiden kautta Lönnrotin omiin ajatuksiin *Kalevalan* kokoamisesta. Artikkeleita täydentää kommentaarin kera suomennos Johan Reinhold Bergstadin matkapäiväkirjasta M. A. Castrénin kumppanina Siperiassa.

Kansainvälisiä aatteita kansalliseen tarpeeseen

Kirjan alaotsikossa kysytään, mikä mahdollisti *Kalevalan*. Jo Ulla Pielan kirjoittamassa esipuheessa korostetaan, että 1800-luvun alkupuolella tapahtui samaan aikaan monia asioita. Suomalainen sivistyneistö joutui vuoden 1809 jälkeen tilanteeseen, jossa tuli tarve kansallismieliselle identiteetin rakennukselle. Samaan aikaan eurooppalainen uushumanismi ja kansallisromantiikka olivat herättäneet älymystön mielenkiinnon kansanperinnettä kohtaan.

Parhaiten kirjan alaotsikon kysymykseen vastaavat ensimmäisen osan aatehistoriaan keskittyvät artikkelit. Ne ovat kiitettävän monipuolisia, mutta toisteisuudeltaan ei kirjassa

vältytä. Esimerkiksi keskustelu *Kalevalan* autenttisuudesta kansalliseepoksena, teoksen vastaanotto sekä runojen alkuperä ja tekijyys ovat kysymyksiä, jotka käsitellään lähes samoin sanoin moneen kertaan. Artikkelit tekevät selväksi, että Lönnrot ei toiminut *Kalevalaa* työstäessään yksinäisenä kulttuuriheeroksena, vaan hän oli sekä oman lukeneisuutensa että tuttujensa välityksellä tietoinen monenlaisista aikansa aatteista, kuten herderiläisestä uushumanismista ja kansallisromantiikasta.

Kalevalan taustalla vaikuttivat poliittiset realiteetit, tieteelliset virtaukset ja oppineiston keskinäinen ajatustenvaihto. *Kalevalan* kontekstiin kuuluu myös sen vastaanotto lukijoiden keskuudessa, etenkin kun teoksesta käyty keskustelu mitä ilmeisimmin vaikutti teokseen tehtyihin muutoksiin *Vanhan* ja *Uuden Kalevalan* julkaisun välillä. Omat kulttuuriset taustansa ja yhteytensä on myös kansanrunoudella itsellään, sen esittämisellä, muistiin merkitsemisellä ja julkaisemisella, mihin päästään kirjan toisessa osassa.

Kirjan ensimmäisessä osassa Asko Nivalan artikkeli osallistuu keskusteluun siitä, missä määrin Lönnrot oli kansallisromantikko. Ei pelkäästään romantikko vaan myös humanisti, esittää Nivala, mutta kansallisromantiikka oli se kehys, joka teki mahdolliseksi laajempien piirien intoutumisen kansanrunouskokoelmasta. Nivalan artikkeli kokoaa ilahduttavasti yhteen uusinta tutkimusta saksalaisen romantiikan varhaisvaiheista, minkä luulisi kiinnostavan myös historian ja kirjallisuuden tutkijoita. Heli Rantala puolestaan käsittelee artikkelissaan Turun Akatemiassa Lönnrotin opiskeluvuosina vaikuttaneita ajatuksia. Turkulaisilla oli tiiviitä yhteyksiä sekä saksalaiseen että ruotsalaiseen romantikkoihin ja oppineisiin piireihin, ja jälkiä niiden ajattelutapojen omaksumisesta voidaan löytää Lönnrotin ajattelusta sekä suorien viittausten että tekstien vertailun kautta.

Juhana Saarelaisen artikkeli jatkaa keskustelua siitä, miten eurooppalaisen romantiikan ajatukset heijastuvat Lönnrotin kirjoituksissa kansanrunoudesta luonnonrunoutena. Lotte Tarkan, Heidi Haapoja-Mäkelän ja Eila Stepanovan artikkeli käy käsiksi *Kalevalan* kieli-ideologioihin autonomian ajan Suomessa. Kieli-ideologiat sekä vaikuttivat *Kalevalan* syntyyn että saivat voimaa sen julkaisusta. Erityisen kiinnostavaa artikkelissa ovat venäjänkielisen oppineiston reaktiot suomen- tai karjalankielisen perinteen julkaisemiseen. Tätä näkökulmaa en muista juurikaan käsitellyn muissa teoksissa. Identiteettipoliittisia pyrkimyksiä penkoo myös Satu Apon analyysi *Vanhan* ja *Uuden Kalevalan* eroista. Lönnrot muokkasi tarinoiden kokonaisuutta loogisempaan suuntaan ja lisäsi teokseen ennen julkaisemattomia runoja, mutta erityisesti hänen itse sepittäämänsä säkeet osana Kullervon tarinaa voidaan nähdä vastauksena oppineiden keskusteluun kansalliseepokselle sopivasta sanakarillisuuden määrästä ja laadusta.

Toisessa osiossa tarkastelu laajenee *Kalevala*-teoksen ulkopuolelle, mutta samalla se kiinnittyy aatehistoriallisen kontekstin asemesta lähemmäs itse runoa. Lönnrotin kirjeet ja Bergstadin matkapäiväkirja ovat kiinnostavaa aineistoa mutta aika erilaisia kuin vuosikirjan alkuosa.

Aineksia moniin tieteisiin ja ajankohtaiseen keskusteluun

Kokonaisuutena *Suomi, Eurooppa, Kalevala* on ilahduttava ja ajatuksia herättävä kirja, johon tekee mieli palata useamman kerran. Menneisyyteen kurottellevana nykykulttuurin tutkijana luen suurimmalla mielenkiinnolla ensimmäisen osan tutkimusartikkeleita, joissa

huomio keskittyy *Kalevalan* synnyn ja varhaisen kansallisen identiteetin taustalla vaikuttaneisiin aatteisiin ja kulttuurivirtauksiin. Niitä onkin laaja kirjo. Toisaalta Kalevala-prosessi itsessään vaikutti ajan aatteisiin ja suomalaiskansallisten identiteettien rakentumiseen monin tavoin. Identiteetin rakentuminen näyttäytyy monivaiheisena toimintana, jota ihmisten väliset keskustelut ja väittelyt aktiivisesti ohjaavat eteenpäin. Tämä olisi hyvä muistaa nykyäänkin.

Kirjan artikkeleita yhdistääkin näkemys "kalevalaisesta" perinteestä dynaamisena prosessina, jossa yksilöt, niin runolaulajat kuin akateemisesti koulutetut runonkerääjätkin, esiintyvät aktiivisina toimijoina. He eivät kuitenkaan toimi yksin vaan tiiviissä yhteydessä muihin ihmisiin ja aatteisiin. Ihmisten ja aatteiden vuorovaikutus on kaksisuuntaista: aatteet inspiroivat perinteenkeruuta ja tekivät mahdolliseksi laajojen kansankerrosten innostumisen siitä. Toisaalta aatteetkin syntyivät ja muuttuivat yksilöiden käymien keskusteluiden ja heidän kirjallisen toimintansa vaikutuksesta. Näkökulma palvelee varmasti laajaa joukkoa kulttuurintutkimuksen ja historian alojen tutkijoita, joiden työ liittyy jollain tavalla kansallisiin identiteetteihin tai historiakulttuuriin. *Kalevalaa* lähestytään artikkeleissa pääasiassa mukavan käytännönläheisesti. Uutta teoriaa tai ylipäätään teoreettisia pohdintoja niissä ei juuri esitetä. Aineistoja tarkastellaan kuitenkin uusista näkökulmista. Tämä tekee tekstistä letkeää ja viihdyttävää luettavaa muillekin kuin aihepiiriin vihityille tutkijoille.

Vaikka teoksessa ei oteta kantaa nykykulttuuriin ja -yhteiskuntaan, ei voi välttyä ajatuksetta, että maailma ei ole kovin paljon muuttunut 200 vuodessa. Monet Elias Lönnrotin ja *Kalevalan* aikaiset debatit ovat edelleen ajankohtaisia, samoin tuolta ajalta periytyvät kansakunnan representaatiot. Nykyisessä poliittisessä keskustelussa viitataan usein identiteettipolitiikan käsitteeseen, monesti vähättelevässä sävyssä eräänlaisena haihatteluna. Kuten esimerkiksi Brunila ja Rossi (2018) toteavat, identiteettipolitiikka on kuitenkin myös työkalu, jonka avulla muun muassa vähemmistöt ovat pystyneet rakentamaan yhteistä identiteettiä ja tuomaan esiin kokemuksiaan yhteiskunnassa. Mielestäni voikin kysyä, eivätkö myös autonomian ajan suomalaisen älymystön ponnistelut kansallisen kulttuurin luomiseksi ole nimenomaan identiteettipolitiikkaa.

Samoin vieläkin väännetään kättä siitä, mikä on aitoa suomalaisuutta ja kuka kelpaa edustamaan Suomea. Vuosikirjan artikkeleissa nousee moneen kertaan Herderin ajattelun vaikutus suomalaisen kansallisen identiteetin kehittymiseen. Kovin tutulta kuulostaa muun muassa Tarkan, Haapaja-Mäkelän ja Stepanovan artikkelissa kuvattu herderiläinen ajatus siitä, että kansakuntien väliset erot ovat ymmärrettäviä mutta kansakunnan sisällä kulttuuriset, etniset ja kielelliset erot uhkaavat kansakunnan luonnollista yhtenäisyyttä ja keskinäistä solidaarisuutta. Vähemmistöjen asema puhutti 200 vuotta sitten, ja se puhuttaa nykyäänkin.

Vaikka *Suomi, Eurooppa, Kalevala* -teoksen eri osat eroavat suuresti toisistaan, ne hahmottelevat samaa todellisuutta, jossa runoja lauletaan ja identiteettejä rakennetaan erilaisten aatteiden ja kulttuuristen tottumusten vaikutusten alaisena. Kirja korostaa ihmisten ja aatteiden vuorovaikutusta, mutta myös *Kalevalan* asemaa suomalaisen kulttuurin ja identiteetin rakentumisessa. *Kalevalan* mahdollistivat eurooppalaiset uushumanistit, ruotsalaiset ja saksalaiset kansallisromantikot, kansanperinnettä keränneet oppineet mutta myös Elias Lönnrot ja hänelle esiintyneet runolaulajat. Olisiko *Kalevala* ollut mahdollinen ilman

jotakin näistä ainesosista? Vaihtoehtoisia menneisyyksiä ei ole olemassa, joten tähän kysymykseen kirja ei tarjoa vastausta.

Kirjallisuus

Brunila, Kristiina ja Leena-Maija Rossi. 2018. "Identity politics, the ethos of vulnerability, and education." *Educational Philosophy & Theory* 50(3): 287–298.

FT Aila Mustamo työskentelee tutkijana Turun yliopistolla *Fasismien lumous ja affektiivinen perintö suomalaisessa kulttuurissa* -projektissa.